

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У СПРАВІ ПРО ЗАБОРОНУ КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ У СВІТЛІ КОНЦЕПЦІЇ ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ

У статті подано правовий аналіз рішення Конституційного Суду України 2001 р. у справі про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України. Розглянуто концепцію войовничої демократії у розрізі цього рішення, а також проведено компаративне дослідження іноземного законодавства та аналогічних рішень, де розглядали питання про заборону політичних партій за подібних обставин. Метою статті також є визначення правових наслідків цього рішення у контексті ухвалення антикомуністичних законів та судового процесу, що нині триває, щодо заборони Комуністичної партії України.

Ключові слова: рішення Конституційного Суду України, концепція войовничої демократії, демократія, Конституційний Суд України, заборона діяльності політичних партій.

У 2001 р. було ухвалено рішення Конституційного Суду України у справі про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України (справа № 1-2/2001). Воно має величезне значення для розвитку демократії в Україні, однак не привернуло належної уваги фахівців і широкого загалу. Нагадаємо про обставини, що передували ухваленню цього рішення. Після невдалого серпневого путчу 1991 р. в Москві і відновлення незалежності України Президія Верховної Ради України 26 серпня 1991 р. ухвалила Указ № 1435-ХІІ «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України», а 30 серпня 1991 р. після розгляду висновків Тимчасової комісії Президія Верховної Ради України прийняла указ № 1468-ХІІ «Про заборону діяльності Компартії України». Відповідно до висновків Тимчасової комісії основною причиною повної заборони Компартії України слугувало звинувачення її керівництва у спробі державного перевороту або в активному та пасивному сприянні йому. Проте невдовзі повну заборону Компартії України було скасовано. Вже у 1993 р. у Постанові Президії Верховної Ради України № 3220-ХІІ від 14 травня 1993 р. було визнано недопустимість визнання причетними до державного перевороту без рішення суду та дозволено утворювати політичні організації тим, хто поділяє комуністичні ідеї, хоча частина положень попередніх указів залишалася в силі. Так сталося, не без іронії, що головну боротьбу за повне відновлення Комуністична партія України виграла у стінах Конституційного Суду України у 2001 р., який за наслідком розгляду конституційного подання 139 народних депутатів повністю скасував вищезгадані укази.

Чи виконав Конституційний Суд України, скасовуючи заборону діяльності Компартії України,

своє головне завдання – чи гарантував верховенство Конституції України (ст. 2 Закону України «Про Конституційний Суд України»)? Відповідаючи на це запитання, ми можемо констатувати, що Конституційний суд не впорався зі своїм головним завданням, натомість утворив надскладну правову колізію, що вимагатиме змін до Конституції в осяжному майбутньому. Залишаючи поза увагою тест і критерії нормативності, і питання юрисдикції, які розглядалися КСУ і щодо яких є окрема думка, ми перейдемо до дослідження інших аспектів матеріальної частини цього рішення.

По суті, КСУ розглянув три, окрім вищезгаданих питань, правові аспекти: (1) чи суперечила діяльність Комуністичної партії України, яку було зареєстровано 22 липня 1991 р., її програмні та статутні цілі положенням Конституції України; (2) чи була Комуністична партія України правонаступницею Комуністичної партії Радянського Союзу; (3) чи було дотримано процедуру, за якої мали б заборонити політичну організацію на той час. Щоб комплексно надати правову оцінку відповідному рішення Конституційного Суду, ми розглянемо кожен із цих аспектів окремо.

Відповідаючи на перше питання, КСУ зазначив, що дії та програмні цілі Компартії України не суперечили Конституції*. Але чи дійшов Конституційний суд у цьому питанні правильного висновку?

По-перше, у твердженні про фактичне відтворення підстав для заборони діяльності політичної організації КСУ фактично залишив поза увагою радикальну зміну конституційного ладу

* Конституційний Суд України вважає, що Компартія України мала статус самостійної політичної організації України і її програмні цілі та дії в період з 19 по 21 серпня 1991 р. (що стали підставою для тимчасового припинення та заборони її діяльності) не суперечили визначеним на конституційному рівні умовам утворення і діяльності політичних партій та громадських організацій.

України, яка відбулася де факто після прийняття Акта проголошення незалежності, а де юре значною мірою знайшла відображення у докорінно зміненій ст. 1 Конституції України 1996 р., де з-поміж інших змін було закріплено те, що Україна є демократичною державою. Тому, хоча й формально текст обох Конституцій був достатньо синтезованим у цій частині текстуально, перелік можливих обставин, за яких програмні цілі та дії могли б суперечити Основному Закону, мав достатньо видозмінений характер.

По-друге, Конституційний суд не надав належну оцінку відповідності програмних цілей Компартії України Конституції України, оскільки в матеріалах справи до цього рішення немає статуту Комуністичної партії України*. До того ж, жодне положення програми Комуністичної партії України не стало предметом окремого розгляду Конституційним Судом, натомість констатовалося лише, що Компартія України має самостійний характер. Отже, Конституційний Суд зазначив, що програмні цілі Компартії України не суперечать Конституції, при цьому фактично змістовно не розглянувши жоден програмний документ Компартії України, як-от статут чи програму.

Друге питання, яке стояло перед КСУ – чи була Компартія України правонаступницею союзної Компартії України, що підпорядковувалася Комуністичній партії Радянського Союзу (далі – КПРС).

Іншим проблемним аспектом цього рішення є те, що Конституційний Суд фактично оминув розгляд питання державного перевороту у серпні 1991 р., тому жодної правової оцінки спробі путчу надано не було. У рішенні зазначалося лише про те, що немає результатів розслідування Генеральною прокуратурою України щодо можливої причетності керівництва Компартії України до подій 19–21 серпня 1991 р. Але чи витримує критику така формалізована точка зору КСУ і, тим більше, чи було допустимо при фактичному розгляді справи ігнорувати обставини, факти та свідчення, які, зокрема, були підставою для запровадження указів про заборону Компартії України?

Наявність обґрунтованих підозр щодо антиконституційної діяльності Компартії України, підтримки державного перевороту або незаконної бездіяльності зокрема серед багатьох інших документів підтверджується й висновками Тимчасової комісії Президії Верховної Ради України**, внаслідок розгляду яких Верховна Рада

ухвалила відповідний указ про заборону Компартії України. Втім, загроза існуванню незалежності української держави під час ухвалення заборони на діяльність Комуністичної партії не стала відправною точкою для Конституційного Суду при розгляді цієї справи.

Станом на серпень 1991 р. в Україні існувало дві Компартії: одна – союзна, яка підпорядковувалася КПРС, а інша – зареєстрована у липні 1991 р. в порядку, встановленому Тимчасовими правилами розгляду заяв про реєстрацію статутів громадських об'єднань, затверджених постановою Ради Міністрів УРСР від 21 грудня 1990 р. № 385. При цьому КСУ не дослідив рівень взаємозв'язку, інтегрованості цих двох структур, наприклад, хто очолював ці структури, яка була організаційна структура, хто мав змогу ставати членом новоутвореної партії, яким майном фактично володіли й розпоряджались обидві партії, – увагу на цих питаннях акцентовано в окремій думці до цього рішення***. На думку КСУ, КПРС та її республіканські підрозділи не були політичними партіями в тому сенсі, в якому політичні організації мали визначення в українській Конституції, на відміну від Компартії України, що зареєструвалась у липні 1991 р. Єдиною підставою для вищезгаданого висновку стало лише те, що Компартія України була зареєстрована Міністерством юстиції як окрема політична організація. На наш погляд, політична відповідальність нової-старої політичної сили мала розглядатися у ширшому контексті, своєю чергою, відсутність індивідуально-правової кримінальної відповідальності окремих членів, яка могла бути додатковим аргументом для політичної відповідальності цілої політичної сили, була значним чином зумовлена перехідним періодом, в якому перебувала на той час українська держава, та інституційною слабкістю правоохоронних органів. Варто звернути увагу на концепцію, викладену в окремій думці, згідно з якою партії на рівні Конституції несуть конституційно-правову (політичну) відповідальність, що має відмежовуватися від кримінально-правової відповідальності

*** Витяг з окремої думки до рішення Конституційного Суду № 20-рп/2001: «Твердження про статус Компартії як самостійної політичної організації України суперечить положенням її статуту: “Компартія України входить до складу КПРС і дотримується її основоположних програмних і статутних принципів”. Згідно з пунктом “Член Компартії України є одночасно членом Комуністичної партії Радянського Союзу”. Прийнятому в члені партії видається партійний квиток встановленого в КПРС зразка (пункт 9). Відповідно до пункту 31 “Компартія України у своїх принципових політичних і практичних діях керується програмними і нормативними документами КПРС, рішеннями її вищих органів... Вона координує свої дії з Компартіями інших радянських республік, що входять до складу КПРС”. Але найповніше загальносоюзний статус розкривається положенням пункту 33 Статуту про те, що “Компартія України є співвласником загальнопартійної власності КПРС”».

* Матеріали до справи можна знайти за цим посиланням: <http://ccu.gov.ua:8080/uk/doccatalog/list?currDir=9409>.

** Витяг із висновків Тимчасової комісії Президії Верховної Ради України: «Учитывая, что все эти данные дают основание считать, что руководство ЦК Компартии Украины в лице его Секретариата поддержало своим письмом действия ГКЧП, то есть незаконного, антиконституционного образования, то, что руководство ЦК это сделало, сомнений не вызвало...».

окремих членів партії. На нашу думку, КСУ мав розглядати саме політичну відповідальність партії, а не обмежуватися лише конотацією того, що немає результатів розслідування Генеральної прокуратури України.

Третє питання – чи було дотримано процедуру заборони політичної партії. Ігнорування подій, що супроводжували процес заборони Компартії України, негативно позначилося на дотриманні принципу всебічності під час розгляду справи. Ми поділяємо позицію, викладену в окремій думці, де зазначалося, що Президія Верховної Ради Української РСР приймала зазначені укази щодо заборони діяльності Компартії України, не виконуючи законодавчої функції, а діючи в межах повноважень з контролю за дотриманням Конституції, базуючи свої укази на ст. 7 Конституції УРСР, яка, до речі, не передбачала судового порядку заборони діяльності політичної партії*.

Концепція войовничої демократії та міжнародна практика заборон політичних партій. Перше питання, яке ми окреслили вище, мало найбільш субстантивний характер. Оскільки, навіть визнавши обґрунтовані підстави щодо порушень порядку заборони політичної партії, ми не можемо залишити без уваги найголовніше питання: чи мав КСУ на свій розсуд, в рамках власної дискреції вирішити питання про антиконституційний характер програмних цілей та статуту Комуністичної партії України під час розгляду цього рішення? Власне, варто загадати, що КСУ не змінив підхід, використаний іншими конституційними судами у пострадянських країнах під час розгляду подібних справ, теж відмовившись визнавати заборону комуністичної партії конституційною [4, р. 540]. Саме у розрізі досліджуваного рішення ми можемо прослідкувати дефіцит у розумінні Конституційним Судом України природи демократії як однієї із основ сучасного конституційного ладу України. Така толерантність до комуністичної ідеології характерна в абсолютній більшості випадків лише для країн колишнього Радянського Союзу, як згадано вище, і, напевно, це ще один рудимент, який свідчить про стан української демократії, що вже 25 років перебуває у перехідному періоді. КСУ просто відмовився від аналізу підвалин комуністичної ідеології, її ідейних витоків, які де факто ставлять за мету спотворення та ліквідацію демократичного устрою держави, домінування однієї ідеології над іншими, нетерпимість до інших політичних по-

глядів і в разі уможливлують авторитаризм через брак розподілу гілок влади та системи стримування та противаг. Це взаємозаперечення вільного демократичного порядку та соціал-комуністичного устрою, тобто диктатури пролетаріату, що, по суті, є головною політичною метою партії комуністичного спрямування, підтвердив, зокрема, у своєму рішенні Федеральний Конституційний суд Німеччини у справі про заборону Комуністичної партії 1956 року [5, р. 303].

Постає запитання: чи має демократія або ж демократична держава бути толерантною до таких поглядів, які ставлять під загрозу саме її існування? Український Конституційний Суд дав на це однозначну відповідь. Натомість, розглянувши концепцію войовничої демократії, яка закріплена на конституційному та законодавчому рівні у десятці країн світу, Конституційний Суд міг би дійти протилежних висновків.

Розроблена у далекому 1937 р., напередодні Другої світової війни, відомим німецьким вченим, філософом та одним із найвизначніших фахівців у конституційному праві Карлом Лоевентейном та голландським теоретиком у галузі конституційного права Ван ден Бергом, концепція войовничої демократії стала предметом не лише широкого наукового дискурсу, а й практичного втілення у конституціях та на законодавчому рівні. Загалом цю концепцію можна сформулювати таким чином: справжня демократія гарантує рівність всіх політичних поглядів та ідеологій, проте з цього правила є один виняток, відповідно до якого демократія має забезпечити себе від власного ж зникнення, тому політичні рухи, організації, які ставлять демократію під загрозу, мають бути заборонені. До того ж, демократія має зберігатися навіть і попри волю більшості, що вирішила відійти від демократії, використовуючи законні, часто і демократичні (референдуми, вибори) інструменти.

Саму ж концепцію, згідно з поглядами бельгійського вченого, можна окреслити в такому ракурсі: сутність демократії полягає не тільки в її нейтральному ставленні (до усіх політичних течій), а й у здатності до саморегулювання. Тому ми можемо стверджувати, що всі переконання у справжній демократії заслуговують на однакове ставлення, окрім одного переконання, яке полягає в тому, що демократія має зникнути [1, р. 240–241]. Ця ідея, закладена у концепції, знайшла, як ми вказували, широке законодавче й навіть конституційне відображення. Наведемо декілька прикладів.

У 1954 р. у Сполучених Штатах Америки ухвалили закон** про заборону Комуністичної

* Витяг зі ст. 7 Конституції УРСР: «Не допускається створення і діяльність партій, інших громадських організацій і рухів, що ставлять за мету зміну шляхом насильства конституційного ладу і в будь-якій протизаконній формі територіальної цілісності держави, а також підрив її безпеки, розпалювання національної і релігійної ворожнечі».

** PublicLaw 83-637, посилання на закон: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-68/pdf/STATUTE-68-Pg775.pdf>.

партії США. З-поміж підстав для прийняття такого рішення зазначалося, що Комуністична партія, вимагаючи для себе прав та привілеїв, які надаються політичним партіям, виступає за позбавлення цих свобод, гарантованих Конституцією, для всіх інших. Найголовнішим обґрунтуванням слугувало те, що Комуністична партія як така не є у справжньому сенсі політичною організацією, програмні цілі якої формуються її членами, а натомість закон визначає її як агенцію ворожої іноземної сили, діяльність та програмні цілі якої повністю скеровуються і є залежними, і таким чином становлять загрозу національній безпеці США.

Пряма конституційна заборона політичних партій та організацій комуністичного, фашистського та нацистського спрямування* діє й у Польщі. Принциповим моментом є також те, що зазначені політичні ідеології визнано авторитарними.

Найяскравішим прикладом застосування концепції войовничої демократії, так само як прикладом захисту демократії на конституційному рівні, може слугувати Німеччина, де вже двічі було заборонено діяльність політичних партій, статутна діяльність та цілі яких суперечили Конституції Німеччини [6]. У 1952 р. Конституційний суд Німеччини визнав неконституційною Соціалістичну партію Рейху, а вже в 1956 р. й Комуністичну партію Німеччини. Партії було заборонено на підставі ст. 21 Основного закону Федеральної Республіки Німеччина, відповідно до якої партії, які своїми цілями або поведінкою намагаються завдати шкоду основам вільного демократичного устрою, ліквідувати його або поставити під загрозу, є неконституційними.

На законодавчому рівні в Іспанії діє заборона політичних партій, діяльність та цілі яких порушують демократичні принципи, зокрема коли партія має намір знищити закріплені свободи чи підірвати демократичний лад**.

Концепція войовничої демократії у тому вигляді, в якому вона виникла наприкінці 1930-х рр., не зазнала суттєвих та докорінних змін у своїй основоположній ідеї. Поставши як реакція на встановлення тоталітарних режимів у Німеччині

та Радянському Союзу, вона отримувала нові й нові виклики. Наприклад, у справі «Партія добробуту (Refah Partisi) та інші проти Туреччини», яка розглядалася Європейським судом з прав людини (надалі – ЄСПЛ), концепція войовничої демократії не згадувалася неопосередковано, проте ЄСПЛ зазначив, що політична мета Партії добробуту – встановити релігійний публічний порядок, підпорядкувати його нормам шариату – є несумісною з основоположними принципами демократії, а тому заборона цієї політичної партії, функціонування якої ставить під загрозу демократичний устрій, не суперечить Європейській конвенції з прав людини [2]. Така позиція ЄСПЛ фактично є відтворенням ключової ідеї концепції войовничої демократії. В інших компонентах попередньо згадана концепція розвивається і як протипага тероризму, релігійному фундаменталізму та сепаратизму. Отже, на захист існування погляду того, що демократія має захистити себе від власного занепаду, виступають як прямі конституційні гарантії (наприклад, у Німеччині, Польщі), так і законодавчі, як-от в Іспанії. Щодо того, хто саме має виступати гарантом демократичного укладу, єдиної позиції немає. Зазвичай функцію ініціатора заборони політичної партії покладають на уряд, а контролю – на загальні суди, проте деякі країни передають такі повноваження на рівень конституційних судів [3, р. 183–185]. Іншим підтвердженням слугує значний доктринальний доробок, основним питанням якого виступає не існування взагалі концепції войовничої демократії, а наскільки широкою може бути дискреція держав, їхніх конституційних органів у застосуванні такого підходу: коли це виправдано, а коли порушує політичні права***.

Тому, з огляду на вищевикладене, ми можемо стверджувати, що Конституційний Суд щонайменше не надав належної уваги конституційному та доктринальному доробку інших країн, що зіштовхувалися із заборонами політичних партій. Зважаючи на сьогоденню перспективу, рішення Конституційного Суду про скасування заборони Компартії України створює значні правові складнощі та колізії. Однією з них є конституційність положень закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», оскільки КСУ вже в 2001 р. дійшов висновку, що програмні цілі та діяльність Компартії не суперечать

* Витяг зі статті 13 Конституції Польщі: «Political parties and other organizations whose programme are based upon totalitarian methods and the modes of activity of nazism, fascism and communism, as well as those whose programmes or activities are anctionracial or national hatred, the application of violence for the purpose of obtaining power or to influence the Statepolicy, or provide for the secrecy of their own structure or membership, shall be prohibited».

** Витяг зі статті 9 Органічного закону Іспанії про політичні партії: «A political party will be declared illegal when its activity violates the democratic principles, particularly when through its activity the party seeks to deteriorate or destroy the system of liberties or disable or eliminate the democratic system through any of the following conduct, carried out in a repeated and serious fashion».

*** Див., наприклад: Militant Democracy edited by Andras Sajó; The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law Edited by Michel Rosenfeld and András Sajó; The Militant Democracy Principle in Modern Democracies edited by Markus Thiel; Militating democracy: Comparative Constitutional Perspectives by Ruti Teitel; P. B. Cliteur i Bastiaan Rijpkema. The Foundation of Militant Democracy та інші.

Конституції, а отже діяльність такої партії має гарантуватися згідно зі статтею 37 Конституції без додаткових обмежень. На підставі цього закону триває також судовий процес про заборону

діяльності Комуністичної партії України. Сама ж концепція войовничої демократії вже має в Україні імплікаційний ефект, хоча без достатнього доктринального осмислення.

Список літератури

1. Cliteur P. The Foundations of Militant Democracy [Electronic resource] / P. Cliteur, B. Rijpkema // Republic of Letters. – 2012. – Mode of access: [https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/20832/Paul_Cliteur__Bastiaan_Rijpkema_-_The_Foundations_of_Militant_Democracy%20\(1\)%20\(1\)_Redacted.pdf?sequence=6](https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/20832/Paul_Cliteur__Bastiaan_Rijpkema_-_The_Foundations_of_Militant_Democracy%20(1)%20(1)_Redacted.pdf?sequence=6). – Title from the screen.
2. ECHR Judgment in case of RefahPartisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey [Electronic resource]. – 2003. – Mode of access: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-60936"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{). – Title from the screen.
3. Lorentz S. Bans on political parties – The limitation of free political competition by the German Federal Constitutional Court [Electronic resource] / Stephan Lorentz // Ritsumeikan Law Review. – 2014. – Mode of access: <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr31/16lorentz.pdf>. – Title from the screen.
4. Macklem P. Militant democracy, legal pluralism, and the paradox of self-determination [Electronic resource] / Patrick Macklem // Int J Const Law. – 2006. – Mode of access: <https://academic.oup.com/icon/article-lookup/doi/10.1093/icon/mol017>. – Title from the screen.
5. McWinney E. The German Federal Constitutional Court and the Communist Party Decision [Electronic resource] / Edward McWinney // Indiana Law Journal. – 1957. – Mode of access: <http://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2791&context=ilj>. – Title from the screen.
6. Proceedings Concerning the Prohibition of Political Parties [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Verfahren/Wichtige-Verfahrensarten/Parteiverbotsverfahren/parteiverbotsverfahren_node.html. – Title from the screen.

B. Bernatskyi

DECISION OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE ON THE BAN OF THE COMMUNIST PARTY OF UKRAINE IN THE LIGHT OF MILITANT DEMOCRACY CONCEPT

In 2001 the Constitutional Court of Ukraine cancelled the ban on the Ukrainian Communist Party declaring that its political aims are not contrary to the Constitution. However, almost fifty years before the Federal Constitutional Court of Germany explicitly stated that the political ideology of communists foresees the establishment of a socialist-communist social order through a proletarian revolution, which is incompatible with a free democratic order. So, was the decision of the Ukrainian Constitutional Court a move in the right direction? Did the judges of the Constitutional Court miss a chance to strengthen Ukrainian transitional democracy? Did they properly scrutinize the concept of militant democracy, one of the buttresses of the German constitutional order, or simply ignored what was also the approach in this regard in many other countries? Implicitly, Ukraine's only constitutional justice body was not convincing enough in its arguments regarding its jurisdiction, the irregularities connected with the banning of a political party, and the registration of a successor to the Communist Party in 1991. However, the most controversial conclusion was the one delivered by the Court concerning the compliance of the Communist Party's activities and ideological aims with the Constitution. The Constitutional Court left aside the events and developments before the adoption of the ban on the Communist Party; this, in turn, led to a lack of objectivity and comprehensiveness during the consideration of the case. Now the history is being repeated because, as a result of a submission by the Ministry of Justice, administrative courts are again considering banning the Communist Party. On this occasion, legal collisions and contradictions may arise in connection with the newly adopted legislation on the prohibition of the communist regime. So, the discussion on amending the Constitution may be relevant.

Apart from analyzing the decision to ban the Communist Party, we address a second issue in our article, namely the relevance of the concept of militant democracy, its core ideas and roots. Although the idea of militant democracy is much discussed in foreign academic discourse, – in Ukraine, as well as in the post-Soviet area, generally it is barely known. The concept which was developed as a response to the totalitarian regimes in pre-Second World War Europe is still evolving and has become a basis for the protection of the democratic order from terrorism, religious fundamentalism, and separatism. Last but not least, the issue of whether a government should take steps to protect democracy from anti-democratic parties is highly relevant in Ukraine's case, and the discussion should be properly informed of the thinking and norms in this regard that have been acquired in the outside world.

Keywords: Constitutional Court of Ukraine, concept of militant democracy, democracy, Constitutional Court of Ukraine, ban on political parties.

Матеріал надійшов 12.05.2017